

Загальні положення про особисті немайнові права фізичної особи

лекція

План

1. Правове регулювання особистих немайнових прав.
2. Поняття і ознаки особистих немайнових прав.
3. Зміст та здійснення особистого немайнового права.
4. Здійснення особистого немайнового права.
5. Захист особистого немайнового права.

Правове регулювання особистих немайнових прав

1) **Конституція України** (Розділ II Права, свободи та обов'язки людини і громадянина);

2) **міжнародні нормативно-правові акти**, ратифіковані Україною (Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав та основоположних свобод людини 1950 р, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. тощо) (ч.1 ст.10 ЦК);

3) **Цивільний кодекс України** (Книга 2 Особисті немайнові права фізичної особи);

4) **закони** України;

5) **підзаконні нормативно-правові акти**:

- **укази** Президента України;

- **постанови** Кабінету Міністрів України;

- **накази** міністерств;

6) **акти органів місцевого самоврядування.**

Зміни, що плануються внести до ЦК України

У зв'язку з процесом рекодифікації цивільного законодавства до другої книги Цивільного кодексу України планується внести наступні зміни:

- 1) розширення кола суб'єктів;
- 2) укрупнення системи особистих немайнових прав;
- 3) конкретизація та виділення нових прав та блоків прав:
  - репродуктивних прав;
  - закріплення права на зміну статевої належності;
  - заборона євгеніки, народження генетично ідентичних людей;
  - розширення прав щодо безпеки фізичної особи;
  - посилення захисту цифрових прав при реалізації інтересів у сфері діджиталізації;
  - посилення права на приватність,
  - конкретизація прав осіб зі спеціальними правовими модусами (правовими статусами).

Ознаки особистих немайнових прав

Особисте немайнове право – міра можливої поведінки управомоченої особи щодо особистих благ немайнового характеру, які позбавлені економічного змісту і дають можливість особі на свій розсуд визначати свою поведінку в сфері особистого життя.

Ознаки:

- 1) суб'єктом особистих немайнових прав є **фізична особа**;
  - 2) належать **кожній** особі (ч.1 ст.269 ЦК);
  - 3) є **особистими** – тісно пов'язані з фізичною особою, тому є невідчужуваними та невід'ємними (ч.3 ст.269 ЦК);
  - 4) є **немайновими** – не мають економічного змісту (ч.2 ст.269 ЦК), є нематеріальними благами (ст.201 ЦК);
  - 5) є **елементом правоздатності** фізичної особи (ч.2 ст.26 ЦК);
  - 6) виникають внаслідок **народження** особи **або за законом** (ч.1 ст.269 ЦК);
  - 7) належать особі **довічно** (ч.4 ст.269 ЦК);
  - 8) є **абсолютними** (ст.275 ЦК).
- Перелік є невичерпним (ч.4 ст.26, ч.3 ст.270 ЦК).

Зміст особистого немайнового права

Зміст особистого немайнового права становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя (ч.1 ст.271 ЦК).

Зміст суб'єктивного права, в т.ч. особистого немайнового:

- 1) *право на власні дії* (ст.271 ЦК);
- 2) *право на чужі дії* (ч.2 ст.272 ЦК);
- 3) *право на захист* (ст.ст.15-17,19, ч.1 ст.275 ЦК).

Позитивний аспект – можливість фізичної особи вчиняти певні активні дії, спрямовані на реалізацію права (користуватися та розпоряджатися ним);

Негативний аспект – можливість фізичної особи вимагати від зобов'язаних осіб виконання покладених на них обов'язків, спрямованих на реалізацію особистого немайнового права або можливість вимагати захисту у разі порушення, невизнання чи оспорювання особистого немайнового права.

Засади здійснення особистого немайнового права

Реалізація особистих немайнових прав здійснюється на засадах, передбачених ст.ст. 12, 13, 271-274 ЦК:

- 1) **вільно та на власний розсуд** особи (ч.1 ст.12, ст.271 ЦК);
- 2) **самостійно або через законного представника** (ч.1 ст.272, ст.242 ЦК);
- 3) здійснення прав **може бути обмежене** (ст.274 ЦК):
  - обмеження особистих немайнових прав, *встановлених Конституцією України*, можливе лише у випадках, передбачених нею;
  - обмеження особистих немайнових прав, *встановлених ЦК та іншим законом*, можливе лише у випадках, передбачених ними;
- 4) здійснення прав **забезпечується іншими суб'єктами** цивільного права (ст.273 ЦК):

Засади здійснення особистого немайнового права

1) *органи державної влади*, органи влади АРК та місцевого самоврядування забезпечують здійснення фізичною особою своїх ОНП двома шляхами (ч.1 ст.273 ЦК):

а) шляхом *накладення заборон* щодо порушення даними органами особистих немайнових прав фізичних осіб;

б) шляхом *покладення обов'язку* здійснювати відповідні діяння, які спрямовані на допомогу фізичним особам у здійсненні та захисті особистих немайнових прав.

2) *Юридичні особи*, їх працівники зобов'язані утримуватися від дій, якими особисті немайнові права можуть бути порушені (ч.2 ст.273 ЦК).

3) Аналогічний правовий режим заборони поширюється також і на окремих *фізичних осіб* (ч.3 ст.273 ЦК), в т.ч. тих, професійні обов'язки яких стосуються особистих немайнових прав фізичної особи.

За загальним правилом ч.3 ст.273 ЦК, діяльність будь-яких фізичних та юридичних осіб не може порушувати особисті немайнові права інших фізичних осіб (ч.3 ст.273 ЦК).

Види особистих немайнових прав

1. Відповідно до структури Книги 2 ЦК України:

1) права, що забезпечують природне існування фізичної особи.

Ознаки:

- 1) є благами першого рівня;
- 2) є абсолютною цінністю;
- 3) виникають з моменту народження, діють протягом усього життя людини, припиняються зі смертю;
- 4) снують незалежно від їх правового регулювання, держава повинна їх охороняти, а у разі порушення – захищати.

2) права, які забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Ознаки:

- 1) є благами другого рівня;
- 2) виникають з підстав, передбачених законом;
- 3) можуть бути обмежені на підставі та в порядку, передбаченому Конституцією або законом.

Види особистих немайнових прав за ЦК України

1. Права, що забезпечують природне існування фізичної особи (глава 21 ЦК):

- 1) право на життя (ст.281 ЦК);
- 2) право на усунення небезпеки, що загрожує життю та здоров'ю (ст.282 ЦК);
- 3) право на охорону здоров'я (ст.283 ЦК);
- 4) право на медичну допомогу (ст.284 ЦК);
- 5) право на інформацію про стан здоров'я (ст.285 ЦК);
- 6) право на таємницю про стан свого здоров'я (ст.286 ЦК);
- 7) права фізичної особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я (ст.287 ЦК);
- 8) право на свободу (ст.288 ЦК);
- 9) право на особисту недоторканність (ст.289 ЦК);
- 10) право на донорство (ст.290 ЦК);
- 11) право на сім'ю (ст.291 ЦК);
- 12) право на опіку або піклування (ст.292 ЦК);
- 13) право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст.293 ЦК).

Види особистих немайнових прав за ЦК України

2. Права, які забезпечують соціальне буття фізичної особи (глава 22 ЦК):

- 1) право на ім'я, його зміну й використання імені (ст.ст.294-296 ЦК);
  - 2) право на повагу до гідності та честі (ст.297 ЦК);
  - 3) право на повагу до людини, яка померла (ст.298 ЦК);
  - 4) право на недоторканність ділової репутації (ст.299 ЦК);
  - 5) право на індивідуальність (ст.300 ЦК);
  - 6) право на особисте життя та його таємницю (ст.301 ЦК);
  - 7) право на інформацію (ст.302 ЦК);
  - 8) право на особисті папери (ст.303 ЦК);
  - 9) право на розпорядження особистими паперами (ст.304 ЦК);
  - 10) право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів (ст.305);
  - 11) право на таємницю кореспонденції (ст.306 ЦК);
  - 12) право на захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- і відеозйомок (ст.307 ЦК);
  - 13) право на охорону інтересів особи, зображеної на фотографіях та у інших художніх творах (ст.308);
  - 14) право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості (ст.309 ЦК);
  - 15) право на місце проживання (ст.310 ЦК);
  - 16) право на недоторканність житла (ст.311 ЦК);
  - 17) право на вибір роду занять (ст.312 ЦК);
  - 18) право на свободу пересування (ст.313 ЦК);
  - 19) право на свободу об'єднання (ст.314 ЦК);
  - 20) право на мирні зібрання (ст.315 ЦК).
- Вказаний **перелік не є вичерпним** (ч.3 ст.270 ЦК).

Види особистих немайнових прав

2. За способом виникнення:

- 1) природжені права;
- 2) придбані права.

3. За змістом:

- 1) комплексні права;
- 2) особисті немайнові права, які складаються з окремих повноважень.

4. Залежно зв'язку учасників:

- 1) абсолютні права;
- 2) відносні права.

5. За цільовою спрямованістю:

- 1) права, спрямовані на індивідуалізацію особистості;
- 2) права, що забезпечують фізичну недоторканність особи;
- 3) спрямовані на забезпечення недоторканності внутрішнього світу особистості;
- 4) сприяють творчому розвитку особистості.

6. За суб'єктом:

- 1) ОНП, що належать лише фізичним особам:
універсальні (загальні);
окремі (спеціальні).
- 2) ОНП, що належать фізичним і юридичним особам.

Захист особистих немайнових прав

Фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб (ст.15, ч.1 ст.275 ЦК).

Право на захист особистих немайнових прав – система заходів, спрямованих на припинення порушення, оспорування чи невизнання особистого немайнового права та усунення його негативних наслідків.

Зміст права на захист:

- 1) можливість особи *вимагати* від всіх суб'єктів *дотримання* її особистого немайнового права;
- 2) можливість *вимагати припинення дій, які порушують* право, його оспорують або не визнають;
- 3) можливість *вимагати відновити* порушене право.

Позовна давність для захисту особистих немайнових прав

Позовна давність **не поширюється** на вимогу, що випливає із порушення особистих немайнових прав, **крім випадків, встановлених законом** (п.1 ч.1 ст.268 ЦК).

Позовна давність в **один рік** застосовується, зокрема, до вимог про спростування недостовірної інформації, поміщеної у медіа (п.2 ч.2 ст.258 ЦК).

Способи захисту особистих немайнових прав

Види способів захисту:

- 1) **загальні** – захист здійснюється **способами, встановленими главою 3 ЦК** (ч.1 ст.275 ЦК);
- 2) **спеціальні** – захист особистого немайнового права може здійснюватися **також іншим способом** відповідно до змісту цього права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило це порушення (ч.2 ст.275 ЦК).

1. Загальні способи захисту особистого немайнового права (ч.2 ст.16 ЦК):

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Способи захисту особистих немайнових прав

2. Спеціальні способи захисту особистого немайнового права:

- 1) поновлення порушеного особистого немайнового права (ст.276 ЦК);
- 2) спростування недостовірної інформації (ст.277 ЦК);
- 3) заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст.278 ЦК);
- 4) право фізичної особи, особисте немайнове право якої порушено, на відшкодування шкоди (майнової та (або) моральної) (ст.280 ЦК);
- 5) інші, в т.ч. не передбачені законом (примусове вибачення).

Стаття 279. Правові наслідки невиконання рішення суду про захист особистого немайнового права.

1. Якщо особа, яку суд зобов'язав вчинити відповідні дії для усунення порушення особистого немайнового права, ухиляється від виконання судового рішення, на неї може бути **накладено штраф** відповідно до ЦПК України.

Розмір штрафу визначається Законом України «Про виконавче провадження».

Стаття 276. Поновлення порушеного особистого немайнового права

1. Орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, фізична особа або юридична особа, рішеннями, діями або бездіяльністю яких порушено особисте немайнове право фізичної особи, **зобов'язані вчинити необхідні дії для його негайного поновлення.**

2. Якщо дії, необхідні для негайного поновлення порушеного особистого немайнового права фізичної особи, не вчиняються, **суд може постановити рішення щодо поновлення порушеного права,** а також відшкодування моральної шкоди, завданої його порушенням.

Умови застосування:

- 1) застосовується у випадку саме порушення права, а не його оспорювання чи невизнання;
- 2) суб'єкт порушення – орган державної влади, орган влади АРК, місцевого самоврядування, фізична особа або юридична особа;
- 3) спосіб порушення – винесення рішення, дії чи бездіяльність вищезазначених осіб.

Спростування недостовірної інформації (ст. 277 ЦК)

Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та/або членів її сім'ї недостовірної інформації має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації (ч.1 ст.277 ЦК).

Зміст даного способу захисту:

- 1) **право на спростування** – право вимагати від правопорушника визнання інформації неправдивою;
- 2) **право на відповідь** – право на висвітлення власної точки зору щодо поширеної інформації та обставин порушення права.

Суб'єкти права на спростування недостовірної інформації

1) фізична особа, стосовно якої неправдива інформація поширена:

- прямо
- побічно

2) члени сім'ї, близькі родичі та інші заінтересовані особи щодо особи, яка померла (ч.2 ст.277 ЦК).

Спростування недостовірної інформації (ст. 277 ЦК)

Підстави виникнення права на спростування:

- 1) наявний **факт поширення** інформації – доведення її до відома третьої особи (осіб) у будь-який спосіб;
- 2) з інформації можна точно встановити, що вона **стосуються конкретної особи** (осіб) прямо чи опосередковано;
- 3) інформація є **недостовірною**;
- 4) інформація **порушує особисті немайнові права** особи чи створює загрозу їх порушення.

Спростування недостовірної інформації (ст. 277 ЦК)

Особливості спростування залежно від поширювачів:

- 1) здійснюється **самою особою**, яка поширила інформацію (ч.4 ст.277 ЦК).
- 2) якщо інформація поширена **декількома особами**, вони повинні спростувати її **солідарно**;
- 3) якщо інформація поширена **посадовими особами** при виконанні своїх обов'язків, – обов'язок спростування покладається **на юридичну особу, у якій працює** поширювач;
- 4) якщо **автор** інформації **невідомий** – фізична особа, право якої порушено, може звернутися **до суду** із заявою про встановлення факту недостовірності інформації та її спростування.

Спростування здійснюється **незалежно від вини особи, яка поширила** недостовірну інформацію (абз.3 ч.6 ст.277 ЦК).

Спростування недостовірної інформації (ст. 277 ЦК)

Способи спростування:

- 1) здійснюється у **такий самий спосіб**, у який була поширена (ч.7 ст.277 ЦК);
- 2) якщо це неможливо чи недоцільно – **в адекватній** (схожій, максимально наближений) **формі**, але спростування має бути ефективним;
- 3) якщо недостовірна інформація міститься у **документі**, який прийняла (видала) **юридична особа**, цей документ має бути **відкликаний** (ч.5 ст.277 ЦК);
- 4) якщо порушено у друкованих або інших **медіа** – право на відповідь та на спростування недостовірної інформації реалізується у **тому ж медіа** в порядку, встановленому законом.

Стаття 43 Закону України «Про медіа» від 13.12.2022 р.

Спростування недостовірної інформації (ст. 43 Закону «Про медіа»)

Порядок спростування:

1) *заяву* про спростування або реалізацію права на відповідь, а також *текст* спростування чи відповіді має бути подано упродовж **20 днів з дня поширення** відповідної інформації;

2) *обсяг* має бути *достатнім* для донесення позиції заявника і *не може перевищувати обсяг поширеної інформації*;

3) суб'єкт у сфері *аудіовізуальних або друкованих медіа* зобов'язаний *розглянути* заяву та повідомити заявника про прийняте ним рішення упродовж **14 днів з дня її отримання**;

суб'єкт у сфері *онлайн-медіа* – *невідкладно*, але *не пізніше 5-ти робочих днів* з дня отримання заяви.

Спростування недостовірної інформації (ст. 43 Закону «Про медіа»)

Суб'єкт у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа має **право відмовити в поширенні спростування або відповіді** у таких випадках:

1) *обсяг спростування або відповіді перевищує обсяг поширеної інформації, а заявник відмовився його скорочувати, або не відповів на таку пропозицію;*

2) *Інформація виходить за межі предмета, щодо якого надається спростування або відповідь, не обмежується спростуванням та/або коментуванням інформації, яку заявник вважає недостовірною, а заявник відмовився змінювати спростування або відповідь чи не відповів на таку пропозицію;*

3) *спростування або відповідь містить висловлювання, що розпалюють ворожнечу чи ненависть, або іншу інформацію, поширення якої заборонено відповідно до чинного законодавства України;*

4) *поширення спростування або відповіді може призвести до порушення прав третіх осіб та/або пред'явлення правових вимог до суб'єкта у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа з боку третіх осіб у судовому порядку;*

5) *якщо мова спростування або відповіді є іншою, ніж державна мова або мова інформації, щодо якої воно подається;*

6) *спростування або відповідь містить інформацію, що ображає честь, гідність ділову репутацію медіа або його працівників;*

7) *порушено строки подання заяви;*

8) *поширена інформація не стосується заявника;*

9) *заява не містить необхідної інформації, передбачено ч.3 даної статті.*

Спростування недостовірної інформації (ст. 43 Закону «Про медіа»)

Суб'єкт у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа має **право відмовити** в поширенні спростування з **наданням обґрунтованої письмової відповіді**, якщо:

1) поширена *інформація є оціночними судженнями* або він має достатні докази того, що поширена ним інформація *відповідає дійсності*, достатньо повно та точно відображає факти, про які йдеться;

2) поширена *інформація є дослівним* або у переказі *без спотворення суті відтворенням* публічних виступів або повідомлень, публічної інформації державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб;

3) поширена інформація є *дослівним відтворенням матеріалів, поширених іншим з медіа* з посиланням на нього.

Спростування недостовірної інформації (ст. 43 Закону «Про медіа»)

Строки поширення спростування або відповіді:

- 1) суб'єктом у сфері *аудіовізуальних медіа* – найкоротший можливий строк, але **не пізніше ніж на 15-ий день** з дня отримання відповідної заяви;
- 2) суб'єктом у сфері *онлайн-медіа* – невідкладно, але не пізніше ніж на **5-ий день** з дня отримання відповідної заяви;
- 3) суб'єктом у сфері *друкованих медіа* – у **найближчому** (після отримання відповідної заяви) запланованому **випуску** друкованого медіа.

Спростування недостовірної інформації (ст. 43 Закону «Про медіа»)

Способи поширення спростування або відповіді:

- в аудіовізуальному медіа – у випуску відповідної програми і у спосіб, максимально наближений до способу поширення інформації;
- в друкованому медіа – має бути набрано тим самим шрифтом і поміщено під заголовком «Спростування» або «Відповідь» на тому місці шпальти, в якому наводилася інформація;
- в онлайн-медіа – у спосіб, максимально наближений до способу поширення інформації, щодо якої надійшла заява.

У спростуванні або відповіді має бути зазначено, *яка інформація не відповідає дійсності* (викладена неповно чи неточно), *коли і в якій* програмі чи публікації вона *була поширена*.

Спростування недостовірної інформації

Позовна давність до вимог про спростування недостовірної інформації, поміщеної у медіа, встановлюється тривалістю **в один рік**.

У цьому разі позовна давність обчислюється від дня розміщення цих відомостей у медіа або від дня, коли особа дізналася чи могла дізнатися про ці відомості (п.2 ч.2 ст.258 ЦК).

Заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст. 278 ЦК)

Застосовується у випадку порушення прав шляхом поширення інформації.

Мета застосування даного способу захисту – вимагати припинення поширення інформації, якою здійснюється порушення прав.

Умови застосування:

- 1) існує **реальна загроза порушення** особистого немайнового права, тобто здебільшого виступає превентивним способом захисту;
- 2) застосовується **незалежно від недостовірності чи правдивості інформації** (дифамації);
- 3) **порушує особисті немайнові права** особи;
- 4) орієнтована на застосування до **масових поширень** інформації.

Заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст. 278 ЦК)

Види способу захисту:

1) якщо особисте немайнове право фізичної особи порушене у газеті, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі тощо, які *готуються до випуску* у світ, суд може **заборонити розповсюдження відповідної інформації** (ч.1 ст.278 ЦК);

2) якщо особисте немайнове право фізичної особи порушене в номері (випуску) газети, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі тощо, які *випущені у світ*, суд може:

- **заборонити (припинити) їх розповсюдження** до усунення цього порушення;
- якщо усунення порушення неможливе, - **вилучити тираж** газети, книги тощо з метою його знищення (ч.2 ст.278 ЦК).

Право фізичної особи, особисте немайнове право якої порушено, на відшкодування шкоди (ст. 278 ЦК)

1. Якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової та (або) моральної шкоди, ця **школа підлягає відшкодуванню**, крім випадку неумисного повідомлення викривачем недостовірної інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» в порядку, передбаченому зазначеним Законом, яка підлягає спростуванню.

Підстави та порядок відшкодування визначаються на загальних підставах, передбачених для майнової шкоди (ст.ст.22, 1166 ЦК) та для моральної (ст.ст.23, 1167, 1168 ЦК).